

Általános érettségi tantárgyi vizsgakatalógus

Szociológia

■ SPLOŠNA MATURA

A tantárgyi vizsgakatalógus a **2007.** évi tavaszi vizsgaidőszaktól érvényes az új megjelenéséig.

A katalógus érvényességéről az adott évben az az évi Általános érettségi vizsgakatalógus rendelkezik.

Ljubljana 2005

1. Bevezető	4
2. A vizsga céljai	5
3. A vizsga felépítése és értékelése	6
3.1 A vizsga szerkezete	6
3.2 A feladattípusok és értékelésük	7
3.3 Kritériumok a vizsga és a vizsgarészek értékeléséhez	7
4. A vizsga anyaga és céljai	13
5. Utasítások a szemináriumi dolgozat írásához	24
6. A különleges bánásmódot igénylő jelöltek	27
7. Irodalom	28
8. Feladatlapminták	29

1. BEVEZETŐ

A szociológia érettségi tudáskatalógus azon érettségizők számára készült, akik a szociológiát az általános érettségi vizsgán mint választható érettségi tantárgyat választották, valamint azoknak a tanároknak, akik majd felkészítik a tanulókat az általános érettségi vizsgára.

2. A VIZSGA CÉLJAI

A jelölt:

tudja és értse a kiválasztott szociológiai témakörök ismeretanyagát,
ismerje a szociológiai fogalmakat és módszereket,
önállóan magyarázza a fogalmakat (értse meg és alkalmazza a szociológiai terminológiát és koncepciókat),
új példákon használja fel az elsajátított tudást.

A jelölt:

elemezze és interpretálja az adatokat, magyarázatokat,
alkalmazzon a társadalmi jelenségek megvilágításakor szociológiai módszereket,
elemezze a kutatások eredményeit, és mutasson rá azok gyakorlati alkalmazására,
kapcsolja össze szociológiai tudását a társadalom és a humán tudományok köréből szerzett ismereteivel.

A jelölt legyen képes:

elkészíteni dolgozatának tervét,
kiválasztani a forrásmunkákat, azokat összehasonlítani és interpretálni,
az ismeretanyagot részre bontani, azt nyelvileg megfelelően szövegbe foglalni, és
a részeket logikus összefüggésbe rendezni, valamint határozatokat hozni.

3. A VIZSGA FELÉPÍTÉSE ÉS ÉRTÉKELÉSE

3.1. A VIZSGA SZERKEZETE

A vizsga írásbeli része

Feladatlap	A megoldás ideje	Az osztályzat része	Osztályozás	Segédeszközök
1	120 perc	40 %	külső bizottság	töltőtoll vagy golyóstoll
2	90 perc	35 %	külső bizottság	
Szemináriumi dolgozat				
		25 %	iskolai bizottság	

A szociológiából érettségizők azonos követelményszinten vizsgáznak. Az osztályzatot a tudás "külső" és "belső" értékelésével kapják meg.

Az érettségizők 210 tanítási óra keretében készülnek az általános érettségi vizsgára, emellett még 70 óra áll rendelkezésükre az érettségi szemináriumi dolgozat önálló elkészítéséhez.

A "belső" értékelést az érettségi szemináriumi dolgozat osztályozásával végezzük, ez az osztályzat 25 %-át teszi ki.

A tudás "külső" értékelése – az osztályzat 75 %-át jelenti – az írásbeli vizsgával történik.

Szemináriumi dolgozat

Az érettségi szemináriumi dolgozat egyéni, amelyet az érettségiző 10–20 oldal terjedelemben készít el, kb. 2000 karakter egy oldalon (megjegyzésekkel és forrásmunkákkal bezárólag). Az érettségiző legkésőbb azon határidőn belül, amely az érettségi szemináriumi dolgozat kidolgozásáról szóló szabályzatban van meghatározva, mentorával megbeszéli a témát. A folyó év általános érettségi naptára határozza meg a dolgozat beadásának és értékelésének határidejét.

Az érettségi szemináriumi dolgozatot az általános érettségi vizsga követelményrendszere (tudáskatalógus) alapján osztályozza a tanár-mentor.

Írásbeli vizsga (210 perc)

1. feladatlap:

A kérdőív esszé típusú kérdéseket tartalmaz. Ezzel a kérdőívvel a képességek szintjét értékeljük, főleg az interpretációt, az analízist és a szociológia szaknyelvének írásbeli alkalmazását, ezenkívül a szövegek tagolására és a határozatok meghozására való képességet.

A jelölt az öt felajánlott esszé típusú kérdés közül kettőt választ ki, és ezekre válaszol.

Egy-egy esszékérdésre adott válasz terjedelme 300 és 500 szó között legyen.

2. feladatlap:

A feladatlap strukturált kérdéseket tartalmaz, amelyeket különböző forrásmunkák segítségével tehetünk fel (szakirodalom, szépirodalom, újságok, statisztikai adatok).

A köztársaság Szociológia Általános Érettségi Bizottsága külön értesítésben tájékoztathatja az iskolákat azokról a vizsgatartalmakról, amelyek kötelezőek lesznek, ill. azokról a tartalmakról, amelyek abban az évben nem képezik az értékelés tárgyát. Az Országos vizsgaközpont a végzős diákokat a vizsgatartalmakról az iskolaév kezdete előtt tájékoztatja, nevezetesen február első keddjén, 12 órakor az Országos vizsgaközpont honlapján (www.ric.si). Az iskolákkal írásban közlik a vizsgatartalmakat.

Az érettségiző a tanterv anyagából kijelölt négy tétel közül kettőt választ ki. Ez a feladatlap a tudást és a megértést értékeli.

3.2. A FELADATTÍPUSOK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK

Feladatlap	Feladattípusok	Értékelés
1	öt esszé típusú kérdés	Az érettségizők két kérdésre felelnek. Mindegyik 20 pontot ér.
2	négy strukturált kérdés	Az érettségizők két kérdésre felelnek. Mindegyik 17,5 pontot ér.
Szemináriumi dolgozat		25 pont

3.3. KRITÉRIUMOK A VIZSGA ÉS A VIZSGARÉSZEK ÉRTÉKELÉSÉHEZ

A vizsga összosztályzata a következő osztályzási séma szerint áll össze – figyelembe véve az egyes témaköröket és az értékelési típusokat.

	1. feladatlap	2. feladatlap	Érettségi szemináriumi dolgozat
Tudás	10	15	5
Értelmezés és használat	15	10	10
Önáló értelmezés, elemzés	15	10	10
	40	35	25

■ 1. feladatlap – Esszé típusú kérdések

Pontszám	Elvárások
1–5	nincs szociológiai rálátása a problémára; felsorolja a megállapításait, néhány tényt, információt
6–9	meghatározza a problémát; felsorolja a tényeket, megállapításokat, információkat; a felsorolt adatok alapján részben már megformálja azokat a következtetéseket, amelyek fontosak a probléma elemzéséhez
10–13	meghatározza a problémát; felsorolja a tényeket, megállapításokat, információkat; a felsorolt adatok alapján megformálja azokat a következtetéseket, amelyek fontosak a probléma elemzéséhez, és amelyeket részben már argumentál is
14–17	világosan meghatározza a problémát; felsorolja a tényeket, megállapításokat, információkat; ezek alapján megformálja azokat a következtetéseket, amelyeket a szociológiai problematika ismeretével argumentál, az érvelésbe bekapcsolja a szociológiai szakterminológiát, és tanúbizonyságot tesz a szociológiai elméletek ismeretéről (amelyek lényegesek a probléma elemzéséhez)
18–20	világosan meghatározza a problémát, felsorolja az adatokat, információkat, tényeket, összeköti őket, következtetéseket formál, és egészében argumentálja őket; az érvelésben bizonyítja a szociológiai terminológia és a probléma elemzéséhez lényeges elméletek ismeretét, rámutat a tágabb összefüggésekre, eredeti nézeteket sorol fel a problematikához. Az osztályzó tanár figyelembe veszi a szöveg nyelvi formáját is. Ha úgy gondolja, hogy a probléma nyelvi megformálása nem megfelelő, maximum 5 ponttal csökkentheti az összpontszámot.

■ 2. feladatlap – Strukturált kérdések

A strukturált kérdések értékelését konkrét példákon mutatja be a 8. fejezet.

■ Szemináriumi dolgozat

A tanár segítő munkája

Az érettségi dolgozat az érettségiző önálló munkája, a tanár csak irányítja őt, különösen a munka előkészítésében. A tanár köteles a munka folyamatát végigkísérni. A tanár-mentornak a következőkre kell összpontosítania:

- az érettségi dolgozat megtervezésének előkészítésére és kidolgozására,
- segítségnyújtásra a probléma kiválasztásában: a tanár előkészíti a megfelelő témák kiválasztását, és figyelmeztet a nehézségekre, valamint az ajánlott témák kivitelezésének objektív lehetőségeire,
- a probléma kidolgozásában alkalmazható különböző megközelítési módok irányítására,
- felügyeletre a dolgozatírás alatt.

Az érettségi szemináriumi dolgozat értékelésének pontozási szempontjai a következők:

1. a téma szociológiai tárgyalásának terve/a probléma meghatározása
2. a megfelelő munkamódszer kiválasztása és alkalmazása,
3. az eredmények, a tények és az adatok elemzése, értelmezése és értékelése,
4. következtetés az elméleti tudás és az eredmények figyelembevételére alapján,
5. a tárgyalt probléma megfelelő nyelvi alakban való bemutatása.

Elvárás	Pontszám
1. A probléma meghatározása	5
2. A munkamódszerek kiválasztása és alkalmazása	4
3. Interpretáció	6
4. Következtetés	6
5. A dolgozat bemutatása	4
Összesen	25

Az osztályozáskor a tanárnak a következő szempontokat kell figyelembe vennie:

1. szempont: A probléma meghatározása

Az érettségiző képes a probléma meghatározására és a munka megtervezésére. A problémaválasztás eredetiségét és bemutatását, valamint a tárgyalt téma igényességét és időszerűségét osztályozzuk.

Az érettségiző:

első szint (0–1 pont)

Egyszerű tervet mutat be. A problémát nem határozza meg világosan. A dolgozat vagy túlságosan szűk vagy túlságosan tág területet ölel fel. A kiválasztott probléma elemzésekor nem látható a szociológiai szemlélet. A célok és a hipotézisek nincsenek világosan meghatározva. A dolgozat nem tartalmaz összegzést és kulcsszavakat, illetve ezek nem megfelelőek, azaz nem a lényeges tartalmi adatokat emelik ki. Maga a cím sincs jól és a témának megfelelően megformálva.

második szint (3–4 pont)

A munka terve világosan áttekinthető. A tárgyalandó problémákat, célokat és hipotéziseket eléggé világosan határozza meg. Fellelhető a szociológiai szemlélet, viszont a tárgyalás különböző lehetőségeit és szempontjait nem veszi figyelembe. Az összegzés nem hangsúlyozza a dolgozat megfelelő lényeges adatait, a kulcsszavak pedig csak részben emelik ki ezeket. A cím jól, a tartalomnak megfelelően van megformálva.

harmadik szint (5 pont)

A terv kialakítása világos, és megfelel a kiválasztott problémának. Részletesen megfogalmazza a kiválasztott problémát. Meghatározza a tárgyalandó célokat és kérdéseket. A hipotéziseket világosan meghatározza. Fellelhető a szociológiai szemlélet, a tárgyalás különböző lehetőségeit és szempontjait is figyelembe veszi. Figyelmeztet az előnyökre és a hátrányokra, valamint a kiválasztott stratégia jelentőségére. Az összegzés megfelelően tartalmazza a dolgozat lényeges adatait, és a kulcsszavak is kellőképpen kiemelik ezeket. A cím jó, megfelel a tartalomnak.

2. szempont: A módszerek kiválasztása és alkalmazása

Az érettségiző elméleti tudását, valamint a módszerek kiválasztásában, az adatok és információk megszerzésében mutatott mindazon képességeit osztályozzuk, melyek a probléma elemzéséhez fontosak. A kiválasztott probléma elemzésében alkalmazott módszertani eljárások megfelelőségét, továbbá a kapott adatok és információk minőségét osztályozzuk.

Az érettségiző:

első szint (0–1 pont)

Az alkalmazott módszerek nem vagy csak részben felelnek meg a választott problémának, a céloknak és a hipotéziseknek. A felhasznált másodlagos források (szociológiai szakirodalom) nem megfelelőek. A megszerzett tudás, az információk és az adatok egyáltalán nem vagy csak részben vonatkoznak a dolgozat céljaira.

második szint (2–3 pont)

Olyan adatokat és információkat szerez, amelyek jórészt lényegesek a probléma elemzéséhez. Nem alkalmazza viszont azokat a módszereket és forrásokat, amelyekkel alaposabban megerősíthetné a kutatási eredményeket, másrészt néhány adat és információ a dolgozat meghatározott céljai vonatkozásában nem lényeges. Nem látszik, hogy megértette volna az alkalmazott módszerek előnyeit és hiányosságait.

harmadik szint (4 pont)

A különböző módszerek alkalmazásával és a tervvel összhangban megfelelő és pontos információkat és adatokat kap, amelyek a tárgyalt probléma céljára vonatkoznak. Magas szintű és lényeges szociológiai forrásokból merít. Minősíti is az alkalmazott módszereket (előnyeit és hiányosságait, illetve felhasználásának korlátait).

3. szempont: Interpretáció

Az érettségiző képességét aszerint értékeljük, miként értelmezi az összegyűjtött adatokat és eredményeket. Az adatok feldolgozásában, az eredmények megértésében, a lényeglátásban és a folyamat értelmezésében megmutatkozó képességet osztályozzuk.

Az érettségiző:

első szint (0–2 pont)

Az összegyűjtött adatokat túl egyszerűen írja le. A másodlagos forrásokból vett adatok idézésekor nem mutatja fel a forrás eredetét. A kiválasztott és bemutatott információk egyáltalán nem vagy csak részben felelnek meg a dolgozat céljainak. Közöttük nincs szerkezetbeli összefüggés. A kutatási eredmények bemutatása az empirikus részben nem megfelelő (nem alkalmaz megfelelő grafikonokat, táblázatokat és/vagy szöveges formákat). Saját kutatási eredményeit nem kísérli meg összevetni elméleti tudásával. Nem alkalmaz megfelelő szociológiai terminológiát; a bizonyításban nyilvánvaló az elfogultság. Nem kritikus a forrásmunkák és információk tárgyalásában.

második szinten (3–4 pont)

Az adatokat pontosan elemzi. A másodlagos forrásokat megfelelően alkalmazza és megadja ezek eredetét. A különböző forrásokból kiválasztott és bemutatott információk összhangban vannak a dolgozat céljaival, közöttük szerkezetbeli összefüggés van. Saját kutatási eredményeit az empirikus feladatokban megfelelően mutatja be, ezeket csak részben köti össze elméleti tudásával. A szociológiai terminológiát nem alkalmazza következetesen. Néhány forrást elfogultan, kritika nélkül tárgyal.

harmadik szinten (5–6 pont)

Az adatokat pontosan elemzi és interpretálja. A másodlagos forrásokat megfelelően alkalmazza, és megadja ezek eredetét. A különböző forrásokból kiválasztott és bemutatott információk összhangban vannak a dolgozat céljaival, megvan köztük a szerkezetbeli összefüggés. Saját kutatási eredményeit az empirikus feladatokban megfelelően mutatja be, ezeket összekapcsolja elméleti tudásával. A szociológiai terminológiát következetesen alkalmazza. Kritikus a forrásmunkák tárgyalásában. A problematika elmélyült tartalmi ismeretét bizonyítja, valamint kritikusan értekezik róla.

4. szempont: Következtetés

Az érettségiző dolgozatában a különböző forrásokból vett adatok alapján érvekkel alátámasztott hipotézisek bizonyítását és/vagy elutasítását, valamint a következtetések kialakítását osztályozzuk.

Az érettségiző:

első szint (0–2 pont)

Megállapításokat tesz, amelyek azonban közvetlenül nem vonatkoznak a dolgozat céljára. Nem állapítja meg, mennyire érte el a kitűzött célokat. Az alapvető megállapítások nem evidensek, ha pedig ezeket meg is határozza, nem kapcsolja őket a szélesebb szociológiai ismeretekhez. Nem veszi figyelembe a kutatási munkáját befolyásoló korlátokat, és a probléma kutatására nem ad meg más lehetőségeket.

második szint (3–4 pont)

Bemutatja azon következtetéseket, amelyek alapján bizonyít és/vagy elutasít. A különböző forrásokból vett adatok alapján következtet. Megállapítja, mennyire érte el a kitűzött célokat. Az alapvető megállapítások evidensek, nem világosak azonban az ezeket alátámasztó érvek. A következtetéseket nem köti össze a tágabb ismeretekkel. Saját munkájával kapcsolatosan nem kritikus (nem veszi figyelembe a korlátokat, más lehetőségeket a probléma kutatására).

harmadik szint (5 pont)

Olyan következtetéseket tesz, amelyekkel a hipotéziseket bizonyítja és/vagy elutasítja; A különböző forrásokból kapott adatok alapján következtet. A következtetések megegyeznek a célokkal. Az alapvető megállapítások és az ezeket alátámasztó érvek evidensek; a következtetéseket a szélesebb szociológiai ismeretek kontextusába helyezi. Kritikusan vélekedik saját munkájáról: figyelembe veszi a korlátokat, javaslatokat tesz a probléma megtárgyalásának más lehetséges módjaira.

5. szempont: A dolgozat bemutatása

Az érettségiző képességeit aszerint osztályozzuk, hogy a dolgozatot megfelelő nyelvi megfogalmazásban, világos, logikus és teljes formában mutatja-e be. A dolgozat formai-technikai rendezettségét is osztályozzuk.

Az érettségiző:

első szint (0–1 pont)

Rövid, nyelvileg szegényes beszámolót készít az elvégzett munkáról. Az anyagot nem bontja értelemszerűen fejezetekre és alfejezetekre – ha erre szükség mutatkozik. A problémát nem megfelelően, szegényesen tagolja. Nem alkalmaz szociológiai fogalmakat, illetve ezeket nem megfelelő kontextusban alkalmazza. Nem veszi figyelembe a források felhasználásának szabályait, a befejező részben sincsenek felmutatva a források, illetve ezek nem megfelelően vannak megadva. Nem használ mellékletet (ha ez szükséges a kutatómunka teljes bemutatásához, pl. kérdőív, egységes, teljes interjú stb.).

második szint (2–3 pont)

A dolgozat kidolgozása nyelvi szempontból megfelelő. Az összegyűjtött adatokat és információkat a szövegben túlnyomórészt megfelelően tagolja és bemutatja. A szöveget megfelelően bontja fejezetekre és alfejezetekre – ha ez szükség. Alkalmaz szociológiai fogalmakat, de nem mindig megfelelő kontextusban. Figyelembe veszi a források megadásának szabályait, de ezt nem teszi mindig következetesen. A dolgozathoz mellékleteket csatol, ha ez a kutatómunka teljes bemutatásához szükséges.

harmadik szint (4 pont)

Nyelvileg gazdag beszámolót állít össze, amely a dolgozat céljait tekintve logikusan tagolt szerkezetű, az egyes részek értelmesen kapcsolódnak egymáshoz, az ismertetésben nyilvánvaló a szociológiai fogalmak pontos és következetes alkalmazása. A források megadásában következetes. A dolgozat formai-technikai szempontból kifogástalan. Mellékletekkel bővíti ki (ha ez szükséges a kutatómunka teljes bemutatásához).

4. A VIZSGA ANYAGA ÉS CÉLJAI

A Bevezetés a szociológiába

A szociológia mint tudományos diszciplína
A társadalom és a társadalmi fogalma
Elméleti perspektívák a szociológiában
A szociológiai kutatás módszerei

B A kultúra, a társadalom és az egyén

A kultúra
A szocializáció
A deviancia és a társadalmi ellenőrzés

C A társadalmi struktúra és a társadalmi különbségek

A társadalmi struktúra (a társadalmiság szerkezeti összetevői)
Társadalmi egyenlőtlenség és mobilitás
A nem és a nemi különbségek
A társadalmi erő és hatalom

D A csoportok, az intézmények és a szociológiai tér

A család
Az iskola
A munka és a szabadidő
Területi közösségek
A vallás
Etnikum, nemzet, náció
A tudomány

E A társadalmi változás és fejlődés

A társadalmi változás
A modernizáció
Az életmód minősége
Az ökológiai válság

A BEVEZETÉS A SZOCIOLÓGIÁBA

■ TARTALOM, FOGALMAK

■ A szociológia mint tudományos diszciplína

a szociológia meghatározása

a társadalom fogalma

elméleti perspektívák a szociológiában

■ A szociológiai kutatás módszerei

a tudományos felismerés elvei
szociológiai módszerek
és eljárások

statisztikai fogalmak és eljárások

kutatási terv

■ CÉLOK

A jelölt:

- Ismerje a szociológia szemlélet sajátosságait a társadalmi jelenségek és folyamatok meghatározásánál.
- Ismerje a társadalom fogalmának különböző meghatározásait.
- Ismerje a szociológia elméleti alapperspektíváit.

A jelölt:

- Ismerje és értse meg a szociológiai megismerés elveit.
- Ismerje a szociológia módszereit és eljárásait: a megfigyelést, a kísérletet, a megkérdezéses adatgyűjtési módszereket (a kérdőívet, az interjút), a dokumentumelemzést és a szekundáris forrásokon alapuló elemzést.
- Ismerje a különböző felderítő jellegű kutatások stratégiáját (longitudinális és összehasonlító kutatás, a példák tanulmányozása).
- Ismerje fel az egyes módszerek és eljárások alkalmazási lehetőségeinek problémáit és előnyeit a tudományos folyamat céljaira való tekintettel (objektíven, egzaktan).
- Ismerje és alkalmazza a statisztikai fogalmakat és eljárásokat (populáció, minta, függő és független változó, középérték, elhajlás és korreláció).
- Az adatok bemutatáaakor több különböző módot alkalmazzon, és értse meg a különböző bemutatások értelmét.
- Tudja elkészíteni a tudományos munka tervét.

B A KULTÚRA, A TÁRSADALOM ÉS AZ EGYÉN

■ TARTALOM, FOGALMAK

■ Kultúra

a kultúra általános összetevői és jellegzetességei

szimbólumok

normák és értékek

kulturális változások

a kultúra pluralitása

szubkultúrák

tömeg-, elit- és alternatív kultúra

■ A szocializáció

a szocializáció jelentősége

a szocializáció tényezői

a szocializáció és az egyéni szabadság

a szocializáció fajtái

■ CÉLOK

A jelölt:

- Ismerje a kultúra fogalmának különböző meghatározását.
- Értelmezze a szimbolikus közlés jelentőségét, és különböztesse meg a jel, a nyelv és a beszéd fogalmát.
- Határozza meg és különböztesse meg a normákat és az értékeket.
- Elemezze a társadalmi normákat és ezek indokoltságát.
- Határozza meg, különböztesse meg és hasonlítsa össze a következő folyamatokat: akulturáció, inkulturáció, innováció, diffúzió, kultúravesztés.
- Határozza meg a "kulturális identitás" és a "kulturális különbségek" fogalmát.
- Ismerje a kulturális változások folyamatait a globalizáció keretein belül.
- Elemezze a különböző kultúrák együttlétét és együttműködését (multikulturalitás, interkulturalitás).
- Ismerje fel és hasonlítsa össze az etnocentrizmus és a kulturális relativizmus fogalmát.
- Elemezze a különböző szubkultúrákat.
- Határozza meg és különböztesse meg a fogalmakat.

A jelölt:

- Ismerje a szocializáció jellemzőit és e folyamat menetét.
- Értelmezze a szocializáció jelentőségét az egyén és a társadalom számára.
- Határozza és különböztesse meg, valamint hasonlítsa össze a szocializáció tényezőit: család, iskola, kortársak, tömegmédiumok, vallásközösségek, egyéb tényezők.
- Határozza meg a szabadság és a kényszerítés elemeit a szocializáció folyamatában, valamint annak társadalmi jelentőségét a premodern és a modern társadalmakban.
- Határozza meg, elemezze és hasonlítsa össze a szocializáció különböző szakaszait és fajtait (a primáris, a szekundáris, a terciáris szocializációt és a reszocializációt).

■ A deviancia és a társadalmi ellenőrzés

a deviáns magatartás fogalma

a deviáns magatartás funkciói

a társadalmi ellenőrzés meghatározása (szociális kontroll)

a társadalmi ellenőrzés és a szankciók típusai, fajtái

a társadalmi intézmények és a társadalmi ellenőrzés

A jelölt:

- Ismerje a deviáns magatartás meghatározását és az ezen felfogást befolyásoló társadalmi tényezőket.
- Hasonlítsa össze a különböző elméleti megközelítéseket. (funkcionalizmus, konfliktuselmélet, interakcionizmus).
- Értelmezze a deviáns magatartás különböző funkcióit.
- Értelmezze a szociális kontroll fogalmát.
- Ismerje, elemezze és hasonlítsa össze a formalizált és a nem formalizált társadalmi ellenőrzés fajtait és a szankciók különböző formáit.
- Hasonlítsa össze az intézményeknek az ellenőrzésben, a különböző rendszerekben betöltött szerepét.

C A TÁRSADALMI STRUKTÚRA ÉS A TÁRSADALMI KÜLÖNBΣÉGEK

■ TARTALOM, FOGALMAK

■ CÉLOK

■ A társadalmi struktúra/a társadalmiság szerkezeti összetevői

a társadalmi struktúra fogalma és különböző elméleti magyarázatai

társadalmi viszonyok, társadalmi helyzetek és társadalmi szerepek

társadalmi csoportok

társadalmi szervezetek

társadalmi intézmények

A jelölt:

- Ismerje a társadalmi struktúra fogalmát.
- Ismerje és hasonlítsa össze a társadalmi struktúra különböző elméleti magyarázatait (funkcionalizmus és marxizmus).
- Határozza meg és értelmezze a társadalmi viszony, a társadalmi helyzet/státus és a társadalmi szerep fogalmát.
- Határozza meg a társadalmi csoport fogalmát, jellegzetességeit és fajtait.
- Tegyen különbséget az elsődleges és másodlagos, a formalizált és nem formalizált társadalmi csoportok között, és elemezze azok jellegzetességeit.
- Határozza meg, elemezze és hasonlítsa össze a társadalmi szervezetek jellegzetességeit és fajtait.
- Ismerje Weber bürokratizációjáról és a bürokratikus szervezetekről szóló elméletet, valamint a kritikákat.
- Ismerje és elemezze a totális szervezetek működését.
- Határozza meg a társadalmi intézmények fogalmát, sajátosságait és fajtait.
- Ismerje a társadalmi alapintézményeket, a konkrét intézményeket bontsa fel részeire – státusok és szerepek.

társadalmi rendszer

- Értelmezze az intézmény, a szervezet és a csoport közötti különbséget.
- Elemezze az egyén, a társadalmi szerep (szerepek) és az intézmények közötti viszonyt.
- Értelmezze a globális társadalom és a társadalmi rendszer fogalmát (összetevők és kapcsolatok).

■ A társadalmi egyenlőtlenség és a mobilitás

a társadalmi egyenlőtlenség és a társadalmi rétegződés

- Ismerje a társadalmi egyenlőtlenség különböző jelenségeinek meghatározását.
- Elemezze a társadalmi egyenlőtlenséget — különös tekintettel a státusok és a szerepek közötti különbségre.

a társadalmi rétegződés formái

- Ismerje és elemezze a társadalmi rétegződés kulcsmeghatározóit (erő, gazdagság, tekintély).
- Értelmezze a társadalmi rétegződés formáit: kasztok, rendek, rétegek, osztályok.

a társadalmi egyenlőtlenség különböző elméleti magyarázatai

- Hasonlítsa össze a rétegződés formáit, és állapítsa meg a lényeges szociológiai különbségeket.
- Ismerje, elemezze és hasonlítsa össze a társadalmi egyenlőtlenség különböző elméleti magyarázatait (Webrét, a funkcionálisat és a konfliktus elméletét), valamint állapítsa meg a különbségeket, és határozza meg az érintkezési pontokat.

a szegénység és a társadalmi kizárás

- Ismerje és értelmessze a szegénység fogalmának különböző megfogalmazásait (abszolút, relatív, szubjektív).
- Értelmezze a szegénység és a társadalmi kizárás társadalmi okait és következményeit.
- Ismerje és hasonlítsa össze a szegénység különböző elméleti magyarázatait.

a társadalmi mobilitás és vándorlás

- Ismerje a társadalmi mobilitás formáit: vertikális és horizontális, intragenerációs és intergenerációs.
- Határozza meg a vándorlás szerepét a szociológia szemszögéből.
- Elemezze a társadalmi mobilitás lehetőségeit különböző modern társadalmakban és a társadalmi helyzeti hovatartozás tekintetében.

A jelölt:

■ A nem és a nemi különbségek

a nem fogalma

- Határozza meg a nemet mint biológiai és társadalmi/kulturális kategóriát.

a nem és a kultúra (a nemek antropológiája)

- Hasonlítsa össze a nemek közötti viszonyt – különös tekintettel a nemi szerepekre és státusokra – a különböző kultúrákban.

a szocializáció és a nem

- Elemezze a szocializáció hatását a specifikus nemi szerepek kialakulására.
- Ismerje a nemek közötti hierarchikus kapcsolat társadalmi konstruálásának folyamatát.

- a nem és a társadalmi egyenlőtlenség • Elemezze a nemek közötti különbségeket reprodukáló körülményeket és a nemi megkülönböztetést, valamint az e viszony változását feltételező körülményeket.
- a nemekről és a nemi különbségekről szóló elméletek • Állapítsa meg a nemek közötti változó viszonyt, és elemezze a nemi szerepek, valamint a nők és a férfiak státusának változásait.
- a nem és a politika, vallás, osztály • Elemezze a korszerű »férfiasság«, »nőiesség«, anyaság, apaság stb. alakját.
- feminizmus • Ismerje és hasonlítsa össze a nemekről és a nemi megkülönböztetésről szóló különböző elméleti magyarázatokat.
- Elemezze a férfi és a nő helyzetét a politikában. Ismerje a vallási magyarázatok kulcsálláspontjait a nőkről és társadalmi helyzetükről. Elemezze az osztály és a nemi alárendeltség közötti viszonyt.
- Ismerje a feminizmus alapeszméit és történelmi fejlődését.

■ A társadalmi erő és hatalom

az erő és a hatalom

a társadalmi erő elméleti magyarázata

politikai rendszer, állam

demokrácia

a döntéshozatalok folyamatai a modern társadalmakban, és a társadalom politikai szervezése

A jelölt:

- Értelmezze az erő és a hatalom kategóriáját.
- Magyarázza el Webernek az erő legitimitását meghatározó elméletét.
- Ismerje, elemezze és hasonlítsa össze a hatalom három típusát (a tradicionális, karizmatikus és a racionális).
- Ismerje és hasonlítsa össze az állam szerepét és jelentőségét a modern társadalmakban
- Ismerje az állam fogalmát és ennek funkcióit a modern társadalmakban.
- Ismerje és hasonlítsa össze az erő/hatalom egyenlőtlenségét magyarázó funkcionális és konfliktusmagyarázatot.
- Ismerje a különböző politikai rendszerek fajait és a modern demokrácia jellemző vonásait.
- Ismerje és hasonlítsa össze az elit (Pareto és Mills) és a pluralisztikus elméleti magyarázatot.
- Értelmezze a politika fogalmát és jelentőségét.
- Ismerje a politikai szervezkedés struktúráját és a politikai csoportok szerepét a társadalmi döntéshozatalban (politikai pártok és érdekcsoportok).
- Elemezze az egyén szerepét a döntéshozatalokban (választási viselkedés).

D A CSOPORTOK, AZ INTÉZMÉNYEK, ÉS A SZOCIOLÓGIAI TÉR

■ TARTALOM, FOGALMAK

■ A család

a család

a család szerepe és
funkciói

a családformák és az
életmód pluralitása

különböző álláspontok a családban
bekövetkezett változásokról
egyén – család – állam

■ Az iskola

az iskola mint társadalmi intézmény

az iskola funkciói

az iskola és a társadalmi
egyenlőség, illetve egyenlőtlenség

■ CÉLOK

A jelölt:

- Mutassa be a család egyetemességét és változásait a történelemben.
- Különböztesse meg a rokonságot, a házasságkötést, a családot és a háztartást.
- Határozza meg a család szerepét, ismerje a család funkcióit, és különböző társadalmi típusokban elemezze a családban bekövetkezett változásokat.
- Határozza meg a család szereposztását befolyásoló tényezőket.
- Különböztesse meg a tradicionális és a modern, a patriarchális aszimmetrikus és a szimmetrikus szereposztást a családban.
- Elemezze a válás okait, következményeit és a szétbomlott családokat.
- Különböztesse meg a családtípusokat (a nagycsalád, a kiterjedt, a nukleáris, a módosítottan kiterjedt és az átszervezett család stb.).
- Elemezze a család-fogalom értelmezési különbségeit.
- Elemezze az egyén – család – állam viszonyt.

A jelölt:

- Határozza meg az iskolát mint társadalmi intézményt.
- Ismerje és elemezze a tömegoktatás bevezetését és az erőteljes növekedését befolyásoló tényezőket.
- Határozza meg az iskola funkcióit a modern társadalmakban.
- Ismerje és hasonlítsa össze az iskola szerepéről és jelentőségéről szóló elméleti magyarázatokat a modern társadalmakban (funkcionális és konfliktuselmélet).
- Ismerje a hivatalos és rejtett curriculum fogalmát.
- Elemezze az egyenlőségnek, illetve az egyenlőtlenségnek az iskolai rendszeren keresztül történő reprodukcióját.
- Ismerje és értékelje az egyenlőtlenségnek az iskolai rendszeren keresztül történő reprodukcióját (pl. Bourdieu és a kulturális tőkéről szóló elképzelése stb.).

■ A munka és a szabadidő

a munka és a szabadidő a különböző társadalmi-történelmi viszonyokban

a technológia és a munkaélmény

szakmai struktúra és munkanélküliség

a foglalkoztatottak szervezetsége

a szabadidő

A jelölt:

- Határozza meg és magyarázza el a következő fogalmakat: munka, foglalkozás, formális és nem formális munka, szabadidő.
- Elemezze a különböző technológia alkalmazásának következményeit.
- Hasonlítsa össze a szakmai struktúrát a munkanélküliség struktúrájával a különböző modern társadalmakban.
- Elemezze a munkanélküliség fajait, okait és következményeit.
- Elemezze a szakmai struktúra változásainak okait.
- Ismerje és elemezze a foglalkoztatottak szervezetségének és tevékenységének különböző formáit (pl. szakszervezetek, hivatásos és szakmai társulatok ...).
- Magyarázza meg a munka, illetve a foglalkozás hatását a szabadidő eltöltésére.
- Elemezze a munkához való instrumentális viszony okait és következményeit.
- Elemezze a szabadidő eltöltésének különböző formáit a nemhez, a társadalmi réteghez és a generációhoz való tartozás szemszögéből.
- Ismerje és hasonlítsa össze a szabadidő eltöltéséről szóló különböző értelmezéseket a (poszt)modern társadalmakban.

■ Területi közösségek

területi közösségek

urbanizáció

területfejlesztés

A jelölt:

- Különböztesse meg, elemezze és hasonlítsa össze a területi közösségek különböző típusait (lokális, regionális, nemzeti, nemzetközi és globális közösségek).
- Ismerje az Európai Unió keletkezésének és terjedésének folyamatát.
- Ismerje és elemezze az urbanizáció folyamatait.
- Hasonlítsa össze a vidéki (rurális) és városi (urbán) közösségeket.
- Ismerje a területrendezés problematikáját.
- Elemezze a terület ökológiai korlátait.
- Elemezze a területi elkülönítést/a társadalmi csoportok szegregációját.

■ A vallás

a vallás meghatározása, a vallás típusai és fennállásuk társadalmi módja

A jelölt:

- Határozza meg a vallási rendszerek összetevőit.
- Ismerje a vallás meghatározásához szükséges alapkategóriákat (szent, természetfeletti, isteni).
- Ismerje és hasonlítsa össze a vallás különböző típusait.
- Mutassa be a vallási közösségek szerkezetét: egyház, denomináció, szekta, kultikus és új vallási mozgalmak.

a vallás társadalmi funkciói

a szekularizáló és privatizáló folyamatok; a vallás újraélesztése (revitalizációja) a modern társadalmakban

vallási meghatározottság és vallási pluralizmus

- Határozza meg a vallás jellegzetes társadalmi funkcióit (integrációs, kompenzációs, legitimista, értelemfejlesztő és társadalomfelügyelő stb.).
- Mutassa be a különbséget magában a kereszténységben és a vallások között.
- Ismerje és tudja alkalmazni a fogalmakat: a vallások szekularizálása, privatizálása és revitalizálása.
- Tudja felsorolni a tényeket a szekularizáció és a revitalizáció tézisei javára, és ismerje az e tézisek elleni metodológiai és tartalmi érveket.
- Elemezze a népi vallásosság újraélesztését.
- Elemezze és értelmezze a Szlovénia vallási életéből vett konkrét példákat és adatokat.
- Ismerje a »civil« vallás és a vallási fundamentalizmus fogalmát.
- Elemezze és magyarázza meg konkrét példákra a vallási és a nemzeti hovatartozás közötti viszonyt, valamint a vallási és a kulturális pluralizmus közötti viszonyt.

■ Etnikum, nemzet, náció

etnikai csoportok

nemzet, náció, állam

a nemzeti kisebbség

etnikai megkülönböztetés nacionalizmus

rasszizmus és xenofóbia (idegengyűlölet)

A jelölt:

- Határozza meg az etnikai csoport fogalmát, valamint ismerje az etnikai szervezettség különböző fajait.
- Ismerje keletkezésük és fejlődésük jellegzetességét.
- Elemezze a modern nemzetek és nációk keletkezését befolyásoló tényezőket.
- Vesse fel a nemzetállam és az etnikai határok problematikáját.
- Határozza meg a nemzeti kisebbségek fogalmát, és elemezze helyzetüket.
- Határozza meg az etnikai megkülönböztetés fogalmait (etnikai rétegződés, etnikai szegregáció, etnikai távolság (distanca), etnikai diszkrimináció stb.), ezek okait és hatásait
- Elemezze a nacionalizmus különböző fajait és ezek következményeit.
- Elemezze a rasszizmus és a xenofóbia (idegengyűlölet) különböző fajait.

■ A tudomány

a tudomány és a társadalom

A jelölt:

- Ismerje a tudomány keletkezésének feltételeit és fejlődését, határozza meg a tudás és a tudomány közötti viszonyt.
- Ismerje a tudomány funkcióit.
- Elemezze a tudomány fejlődésének társadalmi körülményeit.
- Mutassa be a tudományos csoport jelentőségét és ismerje működési elveit (Merton).
- Vesse fel a tudományos ismeret relativitásának és társadalmi igazolásának problémáit.

a tudósok felelőssége

- Elemezze a tudósok társadalmi felelősségét.
- Határozza meg a tudomány erkölcsi problémáit.

E TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK ÉS FEJLŐDÉS

■ TARTALOM, FOGALMAK

■ Társadalmi változások

a társadalmi változások
és fejlődés

■ A modernizáció

a tradicionális - modern társadalom
dichotómiája

a fejlődés (modernizáció)
módjai ("modelljei")

a modern társadalmak változásai

a modernizáció és a
demográfiai változások

■ Az életmód minősége

az életmód minősége

az egyén, a civil társadalom,
az állam

a szociális igazságosság alapjai

■ CÉLOK

A jelölt:

- Határozza meg a társadalmi változás fogalmát.
- Ismerje a társadalmi változások mutatóit.
- Elemezze és hasonlítsa össze a társadalmi változás különböző elméleteit és a társadalmi fejlődés dinamikáját.
- Ismerje a globalizáció folyamatait.

A jelölt:

- Határozza meg a modernizációt és ennek különböző szempontjait (kiterjedéseit).
- Hasonlítsa össze a tradicionális és a modern társadalom tulajdonságait.
- Ismerje és hasonlítsa össze a modernizációról szóló klasszikus szociológiai elméleteket, mutasson rá problematikus voltokra (Durkheim, Marx és Weber).
- Hasonlítsa össze a fejlődés különböző módjait («modelljeit») és a globális egyenlőtlenség magyarázatait.
- Ismerje a posztmodern társadalmak keletkezéséről szóló szociológiai téziseket és ezek ellenvetéseit.
- Állapítsa meg a szociokulturális, a gazdasági és a demográfiai változások egymás közötti összefüggését.
- Hasonlítsa össze a demográfiai változásokat a modern társadalmakban.
- Elemezze okait és következményeit.

A jelölt:

- Ismerje az életmód minőségének fogalmát.
- Ismerje és elemezze az élet minőségét befolyásoló tényezőket.
- Ismerje az életmód minőségével foglalkozó kutatásokat és ezek célkitűzéseit.
- Elemezze az egyén, a civil társadalom intézményeit, valamint az állam lehetőségeit és felelősségét a minőségi életmódról való gondoskodásban.
- Elemezze és hasonlítsa össze a szociális államról és a közjó államáról szóló elképzelést.

■ Az ökológiai válság és az emberiség távlatai

ökológiai válság

A jelölt:

- Vesse fel a haladás és a fejlődés megfogalmazási problémáit, különösen az embernek környezetére gyakorolt hatása szempontjából.
- Elemezze az ember és a természet közötti egyensúly megbomlásának okait.
- Elemezze az ökológiai válságok esetleges következményeit, valamint elhárításának módjait és lehetőségeit.
- Tudja bizonyítani a környezetvédelem törvényességét, legitimitását és erkölcsiségét.

5. UTASÍTÁSOK A SZEMINÁRIUMI DOLGOZAT ÍRÁSÁHOZ

Az érettségi dolgozat témaköre a szociológia bármely területéről származhat. Lehet teoretikus (elméleti) vagy empirikus.

A dolgozat **jellemző vonása a szakszerű szöveg**. A dolgozat írásakor vigyázni kell a **szakszerű fogalmazásra (szakmai feddhetetlenség, világosság és pontosság, a fogalmak egyértelműsége, rendszeresség, logika, tömörség stb.)**.

Az érettségi szemináriumi dolgozat terjedelme 10-től 20 (gépetl) oldal (kb. 2000 betűhely egy oldalra).

Az érettségi szemináriumi dolgozat folyamatának kidolgozása két alapfázisra oszlik: az írás előkészítése és az írás maga.

Az írás előkészítése magában foglalja:

- a téma kiválasztását és a probléma meghatározását (legalább ideiglenesen);
- a megfelelő tanulmányi anyag összegyűjtését (forrásművek, irodalom);
- az összegyűjtött anyag tanulmányozását; a jegyzetelést és a kivonatok írását;
- az adatgyűjtést kérdőív és interjú segítségével (abban az esetben, ha az érettségiző úgy döntött, hogy saját empirikus kutatása alapján építi fel a dolgozatát), és
- a dolgozat tartalmi vázlatának elkészítését (diszpozíciót).

Jó dolgozatot csak felsoroltak elvégzése után lehet írni. Ajánlatos, hogy az érettségizők először ún. "piszkozatot" írjanak, ezt a tanár-mentor nézze meg, és csak utána formálják meg véglegesen a dolgozatot. (Megjegyzés: A szemináriumi dolgozat megírását meghatározó utasítások a Sociologija pri maturi című közleményben található meg (Državni izpitni center, Ljubljana 1996). Az utasítások megfelelnek az általános érettségi vizsga törvényes előírásainak.)

A téma kiválasztása és a probléma meghatározása

A téma kiválasztásakor a szakirodalom, az empirikus és más anyag elérhetőségét kell figyelembe venni, valamint a (korlátozott) időt, ami a jelöltek rendelkezésére áll a dolgozat elkészítéséhez.

A kiválasztott témakör ne legyen túl tág. A kezdő téma meghatározása – különösen a probléma meghatározása – csak **ideiglenes** és **hozzávetőleges** lehet. A fő problémát (a témán belül) a jelöltek könnyebben fogják meghatározni, ha különböző irodalmat olvasnak róla. A dolgozat címének meghatározása Az érettségi szemináriumi dolgozat kidolgozásáról szóló szabályzat naptárával és szabályzataival egyezzen.

A dolgozat fontos része a probléma meghatározása, és döntő szerepe van a dolgozat sikerességében.

A probléma meghatározása lényegében leírás, a hipotézis bemutatása, amelyet később több alhipotézisre bonthatunk fel. A probléma meghatározásától – hipotézisektől – függ a módszerek kiválasztása.

A tanulmány anyaggyűjtése (irodalom, forrásművek ...)

A jelöltek az anyagot az iskolai vagy a városi könyvtárban kereshetik meg. Több megfelelő irodalmat a nagyobb (pl. Ljubljanoi NUK) és speciális könyvtárakban (pl. Ljubljában: Osrednja družboslovna knjižnica Jožeta Goričarja) találhatnak. Számításba jöhetnek az egyetemi (pl. bölcsészettudományi, jogi, pedagógiai) könyvtárak is.

A jelöltek az eredeti szociológiai szakkönyveket használják fel szakirodalomként. Felhasználhatják a következő forrásokat is: tankönyveket, kézikönyveket, enciklopédiákat, lexikonokat, monográfiákat, évkönyveket, társadalomtudományi folyóiratokat (pl. Teorija in praksa, Družboslovne razprave, Časopis za kritiko znanosti), különböző tudományos beszámolókat, statisztikai évkönyveket, jogi aktákat, forrásokat a világhálóról stb.

A dolgozat több forrásanyagra támaszkodik. A különböző forrásanyagok használata lehetőséget nyújt a kiválasztott problematika különböző szempontú megvilágításához, és objektivebb bemutatást biztosít.

Az összegyűjtött anyag tanulmányozása

Az anyag szisztematikus tanulmányozásakor a jelöltek kötelezően **jegyzeteljenek**, és **írjanak** kivonatokat. Fontos az is, hogy a kivonatírás mellett jegyzeteljék a **saját gondolataikat** és **kommentárjukat**. A különböző forrásművek olvasása folyamán rendszerint számtalan új probléma és kérdés merül fel. Legtöbbször ez még csak az a fázis, amikor pontosabban meg lehet határozni a fő problémát, és elhatárolni azt azoktól, amelyek talán csak hozzájárulnak a probléma megvilágításához és kizárásához, és amelyeknek a fő témához nincs semmi közük.

Az empirikusan tervezett dolgozatban is fontos az elméleti alap. Az ilyen dolgozat esetén is szükséges az irodalom tanulmányozása.

A dolgozat tartalmi vázlata (diszpozíció)

A dolgozat tartalmi vázlata – terv, vázlat, diszpozíció – az anyag tanulmányozása és az információgyűjtés folyamán keletkezik. Véglegesen csak akkor lehet megcsinálni, amikor a jelöltek összegyűjtötték és áttanulmányozták az **összes** (kiválasztott) elméleti és empirikus anyagot, és amikor teljesen világos, mi a dolgozat alaproblematikája.

A jelöltek a diszpozíció segítségével megtervezik a tárgyalt problematika tartalmi beosztását, logikus, áttekinthető, szisztematikus formában. **Megtervezik** az egyes szempontok, problémák **egymásutáni bekapcsolódását**. Nem fontos, hogy a tervezett beosztás végleges legyen: írás közben valamit még változtatni is lehet, átalakítani a fejezetek és alfejezetek címeit, felcserélni az egyes szempontok sorrendjét. Ennek ellenére a jó diszpozíció biztosítja azt, hogy a dolgozat írásával nem lesznek nehézségek, és hogy a dolgozat világos, áttekinthető és rendszerezett lesz.

A dolgozat írása

A dolgozat tartalmi vázlata a konkrét témától - problémától függ. Ennek ellenére figyelembe kell venni azt, hogy a dolgozat szerkezete három részből álljon: bevezető, fő és befejező részből.

A **bevezető rész (bevezetés)** a dolgozat alapelemeit tartalmazza, azokat, amelyeket a dolgozat fő része pontosan kifejt. Ez azt jelenti, hogy a bevezető részben a probléma és a hipotézis vagy hipotézisek bemutatása (illetve a probléma meghatározása) szerepel; a jelölt megmagyarázza a dolgozatban felhasznált módszereket és technikákat is. A jelöltek megmagyarázhatják, miért döntöttek e bizonyos téma mellett. Bemutatják, milyen nehézségekkel szembesültek az adatok gyűjtésekor.

A dolgozat **fő része (tárgyalás)** fejezetekre és alfejezetekre legyen osztva. Benne az összegyűjtött adatok, információk bemutatása, elemzése és értelmezése történik.

A **befejező részben (befejezés)** azok a lényeges magállapítások vannak összefoglalva, amelyekhez a jelöltek a dolgozatírás folyamatán jutottak. A befejező részben értékelik a felállított hipotézisek eredményeinek megfelelőségét. Figyelmeztethetnek a nyitott kérdésekre, és/vagy a probléma utólagos kutatását javasolhatják. Hozzáújíthatják terveiket egyes jelenségek jövőben végbemenő fejlődési lehetőségeiről.

A dolgozat lényegében egy bizonyos "zárt kört" ábrázol: azt, amit a jelöltek a bevezetőben megjelöltek (megalapozták állításaikat, ill. hipotéziseiket, meghatározták az alapfogalmakat), a tárgyalásban "kifejtik", argumentálják, analizálják, interpretálják, a befejező részben pedig ismét összefoglalják, értékelik stb. azzal, hogy ugyanakkor a lehetséges nyitott kérdésekre figyelmeztetnek.

A dolgozat végleges megformálásakor a jelöltek figyeljenek arra is, hogyan jelölik meg az egyes fejezeteket és alfejezeteket, mit és hogyan idéznek, mit sorolnak a megjegyzésekhez, és hogyan jelölik meg őket stb. Rendezniük kell a felhasznált irodalom jegyzékét, az esetleges mellékleteket, megírni a tartalomjegyzéket.

A **tagolás** részletessége a szöveg hosszúságától és a tárgyalt témától függ. Az érettségi dolgozat esetében a dolgozat követelménye és terjedelme szempontjából értelemszerű a dolgozatnak fejezetekre és talán még alfejezetekre tagolása (ez utóbbi nem szükséges); részletesebb tagolás talán nem is járulna hozzá a nagyobb áttekinthetőséghez és világossághoz, esetleg ellenkező hatást érne el.

Idézetek – ha nincs belőlük sok, és ha nem túl hosszúak – a szöveg és/vagy az illető probléma utólagos megvilágításához járulnak hozzá. Az idézéskor szükséges a forrásmegjelölés.

A dolgozat végén kötelező a felhasznált **irodalom**, illetve az összes **forrás** megjelölése. A jegyzéket a szerzők családi nevének ábécérendjében írják le. Minden alkotás a szerző családi nevét és keresztnévét (vagy a keresztnév kezdőbetűjét) kell, hogy tartalmazza; több szerző esetén az alkotás esetleges szerkesztőjét, az alkotás címét, kiadóját, helyét és a kiadási évet. Az irodalom és más források megjelölésekor több módot ismerünk. A jelöltek egy módot válasszanak ki, és ezt következetesen használják.

A dolgozat **mellékleteket** is tartalmazhat, de ez nem kötelező. A mellékletekhez tartoznak pl. a fényképek és más képanyagok, terjedelmesebb táblázatok, amelyek utólagos információkat adhatnak a tárgyalt problematikához, de nem olyan fontosak az értelmezésben, hogy be kellene őket illeszteni közvetlenül a dolgozatba.

A dolgozat a következő elemeket kell, hogy tartalmazza:

- **a címlapot** (a dolgozat szerzőjének vezeték- és keresztnévét, a tanár-mentor vezeték- és keresztnévét, az iskola nevét és székhelyét, a dolgozat címét, a dolgozat átadásának évszámát és helyét);
- **az összefoglalást** (80–100 szó);
- **öt kulcsszót**;
- **a tartalomjegyzéket**, illetve a dolgozat tartalmát, amelyben legyenek megjelölve az egyes fejezetek és alfejezetek kezdő oldalai;
- a dolgozat **szövegét** a bevezető, fő és befejező résszel;
- **a megjegyzéseket** (akár vannak, akár nincsenek jelölve az egyes oldalakon a vonal alatt);
- **az irodalmat**;
- **a mellékleteket** (fényképeket, táblázatokat stb).

6. A KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓDOT IGÉNYLŐ JELÖLTEK

Az érettségi vizsgáról szóló törvény 4. szakasza kimondja, hogy a jelöltek egyenlő feltételek közt tesznek érettségi vizsgát. A különleges bánásmódot igénylő jelöltek részére, akiket végzés alapján irányítottak a képzési programokba, indokolt esetekben pedig más jelöltek számára is (sérülés, betegség), tekintettel hiányosságuk, korlátaik, zavaruk fajtájára és fokára, módosítani kell az érettségi vizsga végzésének és tudásuk értékelésének módját.

A következő módosítások lehetségesek:

1. az érettségi vizsga két részben, két egymást követő időszakban való teljesítése;
2. az érettségi vizsga idejének meghosszabbítása, beleértve a szünetek hosszabbítását is, illetve több rövidebb szünet beiktatását;
3. a vizsgaanyag formájának módosítása (pl. Braille-írás; nagyítás, ha a kérdések fordítása nem lehetséges; a vizsgaanyag lemezre írása)
4. külön helyiség;
5. módosított munkakörülmények (világítás, emelés lehetősége...);
6. speciális segédeszközök (Braille-írógép, megfelelő írószerek, fóliák domború rajz készítéséhez);
7. vizsga más személy segítségével (aki pl. az írásban vagy olvasásban segít);
8. számítógép használata;
9. módosított szóbeli vizsga és hallás utáni értést mérő vizsga (felmentés, szájról olvasás, jelnyelvre való fordítás);
10. az érettségi vizsga gyakorlati részének módosítása (pl. a szemináriumi dolgozatok, gyakorlatok módosított teljesítése);
11. az értékelés módosítása (pl. azokat a hibákat, amelyek a jelölt állapotából erednek, nem tekintjük hibának; az értékeléskor a külső értékelők együttműködnek a különleges bánásmódot igénylő jelöltekkel való kommunikáció szakembereivel).

7. IRODALOM

Az általános érettségi vizsgára való felkészülésben a jelöltek a Szlovén Köztársaság Közoktatási Szaktanácsa által jóváhagyott tankönyveket és taneszközöket használják. A jóváhagyott tankönyvek és taneszközök jegyzéke a Középiskolai tankönyvkatalógusban található, amely a Szlovén Köztársaság Oktatási Intézete honlapján www.zrss.si olvasható.

8. FELADATLAPMINTÁK

1. feladatlap

■ ESSZÉ TÍPUSÚ KÉRDÉSEK

1. Az elsődleges és másodlagos társadalmi csoportok a tradicionális (premodern) és a modern társadalomban (meghatározás, összehasonlítás, konkrét példákkal/adatokkal való alátámasztás).
2. Értekezzen arról a téziszről, hogy az ökológiai válság fő oka az ember lényegéből (antropológiai tényező) fakad!
3. Nézze a forrás szlovén szövegét! (Coward, R., Ženska želja. Ljubljana: Krt, 1989:63) Elemezze a "nő"-nek a különböző kultúrákban betöltött szerepéből adódó különbözőségét és változásait!
4. Értekezzen a tudományos megismerés társadalmi verifikációjával kapcsolatos problémáról!
5. A modern állam – a nemzetek teremtője vagy pusztítója? Értekezzen erről!

2. feladatlap

■ MÓDSZEREK

Figyelje meg az A, B és C forrás szlovén szövegét!

Kérdések

1. Határozza meg a kutatási munkának azt a fokát (fázisát), amelyről az A forrás szól! (1 pont)
2. Magyarozza meg e foknak (fázisnak) a társadalmi kutatásban betöltött szerepét! (4 pont)
3. A szociológiai kutatás melyik módszerét ismeri fel a B forrásban? (1 pont)
4. Magyarozza meg e módszer alkalmazhatóságát (a B forrás alapján)! (4,5 pont)
5. Nézze át a C forrást, és írja le azokat a változókat, amelyek be voltak kapcsolva a kutatásba! (3 pont)
6. A C forrás alapján magyarozza meg a változók közötti korrelációt (összefüggést)! (4 pont)

■ A CSALÁD

Figyelje meg az A és B forrás szlovén szövegét!

Kérdések

1. Határozza meg, mit jelölünk ma a család, a háztartás és a rokonság fogalmával! (6 pont)
2. Magyarázza meg a család gazdasági funkcióját, a családnak a történelem folyamán bekövetkezett változásait! (3 pont)
3. A második szöveg szerzőjének véleménye szerint a korszerű családnak melyik az alapfunkciója (jelentősége)? (1 pont)
4. A B forrás azt a nézetet mutatja be, amely a családnak a modern világban kimutatható jelentőségéről szól. Határozzon meg a családra vonatkozó két olyan (kritikus) nézetet, amely a családszociológiában alakult ki! (5 pont)
5. Beszélhetünk-e ma tipikus családról? Fejtse ki véleményét! (2,5 pont)

■ A VALLÁS

Figyelje meg az A, B és C forrás szlovén szövegét!

Kérdések

1. Mi a mágia, hogyan határozhatnánk meg a mágikus gondolkodás és cselekedet kiindulópontját? (3 pont)
2. Nevezze meg azokat a tulajdonságokat, amelyekben különbözne a mágia a vallástól! (4 pont)
3. Mire alapozhatjuk azt az állítást, hogy nincs mágia vallás nélkül, illetve vallás mágia (mágikus) nélkül. Mondhatnánk azt, hogy az összes fenti példában jelen vannak vallási és mágikus elemek? Fejtse ki válaszát! (6 pont)
4. Miért van a (tradicionális) népi vallásosságban általában több mágikus elem, mint a hivatalos ("officiális") egyházi vallásban? (4,5 pont)

■ A MODERNIZÁCIÓ

Figyelje meg az A, B és C forrás szlovén szövegét!

Kérdések

1. Az A forrás alapján legalább négy jellemzővel határozza meg a modern társadalom fogalmát! (4 pont)
2. A szociológia néhány klasszikusa a (modern) ipari társadalmat úgy képzelte el, mint az iparosodás előtti (tradicionális) társadalom ellentétét. Nevezzen meg, és röviden magyarázzon el egy ilyen ellentétet, és ennek szerzőjét is! (4,5 pont)
3. A modernizáció melyik szempontja van kiemelve az A és a C forrásban? (1 pont)
4. Melyik magyarázatnak (elméletnek) lehet tulajdonítani a B és a C forrásban megfogalmazott álláspontokat? (1 pont)
5. Hogyan magyarázhatja meg a mai fejlett és a kevésbé fejlett országok közötti szakadékot, figyelembe véve ezt az elméletet? (3 pont)
6. Mikor és miért jelentkeztek különböző koncepciók (elméletek) a modernizációról (C forrás)? (2 pont)
7. Ezeknek az elméleteknek milyen volt a kiindulópontja? (2 pont)

OSZTÁLYOZÁSI SÉMA A 2. FELADATLAPHOZ

■ MÓDSZEREK

1. Határozza meg a kutatási munkának azt a fázisát, amelyről az A forrás szól! (1 pont)
1 pont a hipotézisek meghatározásához.
2. Magyarázza meg e fázisnak a társadalmi kutatásban betöltött szerepét! (4 pont)
1–2 pont: a felelet hiányos.
3–4 pont: a jelölt a hipotézis szerepét egészében meghatározza, emellett hangsúlyozza azt, hogy a hipotézis felállításával pontosabban meghatározzuk a problémát, hogy irányítsa a kutatást, mert a probléma és a jelenségek megértését javasolja, és hatással van a módszerek kiválasztására ...
3. A szociológiai kutatás melyik módszerét ismeri fel a B forrásban? (1 pont) 1 pont a résztvevő megfigyelésre.
4. Magyarázza meg e módszer alkalmazhatóságát! (4,5 pont)
1–2 pont: a jelölt csak néhány használati lehetőséget vagy előnyt, illetve hiányosságot ír le.
3–4,5 pont: leírja a módszer használatának lehetőségeit, minél több előnyre és korlátozottságra figyelmeztet.
5. Nézze át a C forrást, és írja le azokat a változókat, amelyek be voltak kapcsolva a kutatásba! (3 pont)
Minden helyesen leírt változóra 1 pont (a gólyák száma, az újszülöttek száma, a kémény/helyiségek melege).
6. A C forrás alapján magyarázza meg a változók közötti korrelációt (összefüggést)! (4 pont)
1–2 pont: csak a változók közötti összefüggést állapítja meg.
3–4 pont: megmagyarázza az összefüggést, leírja, hogy a kettő között látszólagos kapcsolat van, és megmagyarázza a harmadik változó jelentőségét ...

■ A CSALÁD

1. Határozza meg, mit jelölünk ma a család, a háztartás és a rokonság fogalmával! (6 pont)
Minden megfelelően meghatározott fogalomért 2 pont.
2. Magyarázza meg a család gazdasági funkcióját, a családnak a történelem folyamán bekövetkezett változásait! (3 pont)
1–2 pont: a felelet hiányos.
3 pont: hangsúlyozza a különbséget a család gazdasági funkciójának a kivitelezéséről az iparosodás előtti és az ipari társadalmakban, figyelmeztet arra, hogy az ipari társadalmakban a család nem csak fogyasztási, hanem olyan egység, amelyben sok nem formális munka végződik.
3. A második szöveg szerzőjének véleménye szerint a korszerű családnak melyik az alapfunkciója (jelentősége)? (1 pont)
1 pont: emocionális vagy intim viszonyok biztosítása ...
4. A B forrás a családnak a korszerű világban való jelentőségéről szóló nézetet mutatja be.
Határozzon meg a családra vonatkozó két olyan (kritikus) nézetet, amely a családszociológiában alakult ki! (5 pont)
1–3 pont: csak egy vagy két másabb nézetet mutat be, de hiányosan.
4–5 pont: megfelelően két nézetet mutat be (pl. a család kritikája feminista szemszögből, nézet, amely a familizmust hangsúlyozza ...).

5. Beszélhetünk-e ma tipikus családról? Magyarázza meg! (2,5 pont)
1 pont: nem.
2–2,5 pont: a jelölt megmagyarázza, hogy a családi életnek különböző formái léteznek.

■ A VALLÁS

1. Mi a mágia, hogyan határozhatnánk meg a mágikus gondolkodás és cselekedet kiindulópontját? (3 pont)
1–2 pont: a jelölt meghatározza a fogalmat.
3 pont: meghatározza a fogalmat, hangsúlyozza azt a meggyőződést, hogy az emberi tevékenységnek hatása van a mágikus erőkre ...
2. Nevezze meg azokat a tulajdonságokat, amelyekben különbözne a mágia a vallástól! (4 pont)
• Manipuláció a mágiában / kommunikáció a vallásban;
• a mágiában egyféle erőszak történik, a vallásban pedig kérések;
• a mágia az evilágra, a vallás pedig a túlvilágra irányul;
• mindig konkrét / (lehet) általános.
Minden feleletért 1 pont.
3. Mire alapozhatjuk azt az állítást, hogy nincs mágia vallás nélkül, illetve mágia (mágikus) nélkül? Mondhatnánk azt, hogy az összes fenti példában jelen vannak vallási és mágikus elemek? Fejtse ki válaszát! (6 pont)
• A vallás is tartalmaz elképzeléseket a különleges titkos erőről;
• a vallásban is megvan a remény, a meggyőződés az emberi tevékenység erejéről (ima, áldozatok);
• az említett forrásokban jelen vannak a vallási és mágikus elemek, de különböző arányban (kevesebb mágikus és több vallási A-tól C-ig).
Mindegyik leíráshoz 2 pont.
4. Miért van a (tradicionális) népi vallásosságban általában több mágikus elem, mint a hivatalos ("officiális") egyházi vallásban? (4,5 pont)
• A nagy egyházi vallások túlvilági irányulása,
• a népi vallásosság kötődése a régebbi vallásokhoz és kultuszokhoz;
• az emberek konkrét evilági szükségletei;
• szájhagyomány, iskolázatlanság;
• a falusi- és parasztkörnyezet hatása, és ezek szükségletei.
Minden leíráshoz 1 pont, de maximum 4,5 pont. (4,5 pontot kap akkor is, ha csak négy okot sorol fel.)

■ A MODERNIZÁCIÓ

1. Az A forrás alapján legalább négy jellemzővel határozza meg a modern társadalom fogalmát! (4 pont)
• A modern társadalmak ipari társadalmak;
• a termelés súlypontja a szekundáris szektorban van;
• a piacgazdaság elhatalmasodása;
• osztálytársadalmak, osztály- és geográfiai mobilitás lehetőségeivel;
• a félközösség formája a nemzetállam;
• urbanizáció ...
Minden tulajdonságért 1 pont, de maximum 4 pont.
2. A szociológia néhány klasszikusa a (modern) ipari társadalmat úgy képzelte el, mint az iparosodás előtti (tradicionális) társadalom ellentétét. Nevezzen meg, és röviden magyarázzon el egy ilyen ellentétet, és ennek szerzőjét is! (4,5 pont)
1–2 pont: a jelölt hiányosan mutatja be a tradicionális és a modern társadalom közötti ellentétet.
3–4,5 pont: megfelelően bemutat egy ilyen dichotómiát és ennek szerzőjét (pld. Durkheim és a mechanikus és szervi szolidaritás társadalma ...).

3. A modernizáció melyik szempontja van kiemelve az A és a C forrásban? (1 pont)
1 pont: iparosodás.
4. Melyik magyarázatnak (elméletnek) lehet tulajdonítani a B és a C forrásban megfogalmazott álláspontokat? (1 pont)
1 pont: a függési elméletnek.
5. Hogyan magyarázhatja meg a mai fejlett és kevésbé fejlett országok közötti szakadékot, figyelembe véve ezt az elméletet? (3 pont)
1–2 pont: a felelet hiányos.
3 pont: a feleletben megfelelően megmagyarázza a függési elmélet álláspontját, amely szerint a pusztulás oka abban van, hogy a mai fejlett világ részei a ma fejletlen országok számlájára (kárára) fejlődtek ...
6. Mikor és miért jelentkeztek különböző koncepciók (elméletek) a modernizációról (C forrás)? (2 pont)
1 pont: csak azt írja le, hogy mikor vagy miért.
2 pont: teljes egészében leírja azt, hogy mikor és miért.
7. Ezeknek az elméleteknek milyen volt a kiindulópontja? (2 pont)
1 pont: a felelet hiányos.
2 pont: az a meggyőződés volt előtérben, hogy az emberi társadalmak többsége úgy modernizálódhat, mint Nyugat-Európa és Észak-Amerika.

ÁLTALÁNOS ÉRETTSÉGI TANTÁRGYI VIZSGAKATALÓGUS – SZOCIOLÓGIA
A szociológia Köztársasági Érettségi Bizottsága

A vizsgakatalógust készítették:

dr. Milica Antič Gaber

dr. Ivan Bernik

mag. Tonja Janša

Mira Janžekovič

mag. Mirjam Počkar

dr. Marina Tavčar Krajnc

Recenzensek:

dr. Stanislav Andolšek

dr. Matej Makarovič

Nyelvi lektor: **Helena Škrlep**

A vizsgakatalógus magyar nyelvi fordítását és változatát készítette:

Kristina Szóke

Alenka Lovrenčec

A magyar fordítás lektora:

dr. Kolláth Anna

A vizsgakatalógus a Szlovén Köztársaság Közoktatási Szaktanácsa a 2005. június 16-i, 80. ülésén fogadta el, és a 2007. évi tavaszi vizsgaidőszaktól az új vizsgakatalógus hatályba lépéséig érvényes.

A katalógus érvényességéről az adott évben az az évi Általános érettségi vizsgakatalógus rendelkezik.

Kiadta

DRŽAVNI IZPITNI CENTER

a kiadásért felel: **mag. Darko Zupanc**

Szerkesztő: **Joži Trkov**

© Državni izpitni center

Minden jog fenntartva.

Műszaki szerkesztő: Barbara Železnik Bizjak

Tördelés: Dinka Zec

Nyomda: Državni izpitni center,

Ljubljana 2005

A katalógus ára: 910,00 SIT

Katalog je izdan kot interno gradivo.